

Ministerie van Economische Zaken
en Klimaat

Handreiking opstellen samenwerkingsovereenkomst

Voor het vastleggen van afspraken met
samenwerkingspartners

digital trust
center.

Inhoud

Inleiding.....	1
Onderwerpen voor een samenwerkingsovereenkomst	3
Richtlijnen samenwerkingsovereenkomst	4
1. Titel.....	4
2. Definities.....	4
3. Ondergetekenden.....	5
4. Criteria voor Deelnemers.....	5
5. Doel van het samenwerkingsverband	6
6. Uitvoering van de samenwerking	7
<i>6a. Beschrijf de projectorganisatie of verwijs naar het project waarin deze beschreven staat:</i>	<i>8</i>
<i>6b Wijzigingen</i>	<i>8</i>
<i>6c Afloop samenwerking</i>	<i>8</i>
7. Projectkosten, financiering, risico's en verdeling van de subsidie	9
8. Informatie-uitwisseling.....	9
9. Publicatie	10
10. Slotbepalingen	11
11. Ondertekening	11

Inleiding

Aan het begin van een samenwerking kan het verstandig zijn om afspraken tussen de samenwerkingspartners vast te leggen. Afspraken worden vastgelegd in een zogenaamde samenwerkingsovereenkomst. Een aantal samenwerkingsverbanden waaronder CYSSEC, Cyber Security Programma Noordzeekanaalgebied en Cyber weerbaarheidscentrum Brainport maken gebruik van een samenwerkingsovereenkomst om de afspraken met hun samenwerkingspartners formeel vast te leggen. Op basis van hun ervaringen en aan aantal andere bronnen heeft het Digital Trust Center (DTC) een handreiking opgesteld met een aantal tips en geleerde lessen van de samenwerkingsverbanden op het gebied van een samenwerkingsovereenkomst.

Let op: de richtlijnen zijn slechts bedoeld als hulpmiddel bij het opstellen van een samenwerkingsovereenkomst. Je kunt ze gebruiken als best practices voor de onderwerpen die van belang kunnen zijn..

Doelgroep

Deze handreiking is bedoeld voor bestaande en toekomstige samenwerkingsverbanden, die de afspraken met hun samenwerkingspartners formeel willen vastleggen.

Aan deze handreiking hebben bijgedragen

CYSSEC, Cyber Security Programma Noordzeekanaalgebied en Cyber Weerbaarheidscentrum Brainport

Deze handreiking is tot stand gekomen door

Het Digital Trust Center (Ministerie van Economische Zaken en Klimaat)

Gebruikte bronnen

- Memorandum of Understanding, CYSSEC.
- Intentieverklaring ten behoeve van Havenbedrijf Amsterdam N.V., Cyberweerbaarheid Programma Noordzeekanaal Gebied.
- Membership Guidelines CRC Brainport, Cyber Weerbaarheidscentrum Brainport.
- Handreiking CSIRT, NCSC: <https://www.digitaltrustcenter.nl/netwerken-cyberweerbaarheid/documenten/publicaties/2018/11/01/handreiking-csirt>
- De Samenwerkingsovereenkomst, RVO: <https://www.rvo.nl/subsidies-regelingen/subsidiespelregels/samenwerken/samenwerking-en-kennisoverdracht>

Onderwerpen voor een samenwerkingsovereenkomst

Hieronder staan de zaken die in een samenwerkingsovereenkomst aan bod kunnen komen.

Onderwerpen voor een samenwerkingsovereenkomst:

- De deelnemers in het samenwerkingsverband;
- De doelstelling van de samenwerking;
- De wijze van samenwerking tussen de verschillende deelnemers;
- De duur van de samenwerkingsovereenkomst;
- De rechthebbenden op de projectresultaten;
- De verdeling van kosten en risico's tussen de deelnemers;
- De verdeling van eventuele subsidie over de deelnemers;
- De machtiging van de deelnemers om als penvoerder op te treden. Deze kan onderdeel zijn van de samenwerkingsovereenkomst, maar kan ook apart worden opgesteld.

Verschillende onderdelen van de bovengenoemde onderwerpen kunnen al in het projectplan uitvoerig zijn beschreven. In dat geval kunt je verwijzen naar het bijbehorende projectplan.

Richtlijnen samenwerkingsovereenkomst

Hieronder vind je een overzicht van de hoofdstukken die in een samenwerkingsovereenkomst kunnen worden opgenomen. Voor elk hoofdstuk is een korte instructie opgenomen. Verder vind je bij elk hoofdstuk een verwijzing naar voorbeelden die je voor je samenwerkingsovereenkomst kan gebruiken.

Let op! De richtlijnen en tekstfragmenten zijn slechts bedoeld als hulpmiddel bij het opstellen van een samenwerkingsovereenkomst. Je kunt ze gebruiken als tips en best practices voor de onderwerpen die van belang kunnen zijn en ook als een verzameling teksten die je kunt gebruiken bij het opstellen van je eigen overeenkomst. Je kunt aan het gebruik van dit hulpmiddel geen rechten ontleen.

1. Titel

Geef hier de naam van het project of de samenwerkingsovereenkomst.

.....Samenwerkingsovereenkomst behorende bij het project [naam]

.....Intentieverklaring ten behoeve van [naam] inzake het projectplan '[naam projectplan]'

.....Lidmaatschap richtlijnen [naam samenwerkingsverband]

2. Definities

Dit onderdeel van de overeenkomst bevat de nauwkeurige beschrijving van termen of begrippen die een speciale betekenis hebben en in de rest van de overeenkomst voor het gemak met een enkel woord of begrip worden aangeduid. Je kunt de lijst zo uitgebreid maken als je zelf wilt.

Deelnemer/betrokkenen: een natuurlijke persoon of rechtspersoon die deelneemt in een samenwerkingsverband

Samenwerkingsverband: een samenwerking, bestaande uit ten minste twee organisaties die hetzelfde doel nastreven

Project/Projectplan: een planmatig geheel van activiteiten

Etc. ...

3. Ondergetekenden

Geef hier de namen van de partijen en de namen van de personen die deze vertegenwoordigen.

.....Deze samenwerkingsovereenkomst is opgesteld ten behoeve van:

[Bedrijf penvoerder/samenwerkingsverband], statutair gevestigd te [plaatsnaam] en kantoorhoudende te plaatsnaam en adres] ten deze vertegenwoordigd door naam [penvoerder] hierna te noemen: verkorte naam of aanduiding]

Door:

[naam deelnemer], statutair gevestigd en kantoorhoudende te [plaatsnaam] aan de [straatnaam], ingeschreven in het handelsregister onder nummer [handelsregisternummer] ten deze vertegenwoordigd door [naam persoon], van de vennootschap, hierna te noemen: [naam vennootschap]

Hierna gezamenlijk te noemen 'samenwerkingspartners'/'partijen'.

4. Criteria voor Deelnemers

Geef hier de criteria weer voor de deelnemers van het samenwerkingsverband. Waar moeten de deelnemers aan voldoen om deel te kunnen nemen aan het samenwerkingsverband?

.....De deelnemer van het samenwerkingsverband moet voldoen aan (een van) de volgende criteria en mag geen dreiging vormen voor de veiligheid, vertrouwelijkheid of integriteit van het samenwerkingsverband door hun deelname:

- *[sector/regio van het samenwerkingsverband];*
- *Mate van afhankelijkheid van digitalisering;*
- *....*

.....Elke in Nederland gevestigde organisatie, die voldoet aan de eisen:

- *Gevestigd, dan wel door werkzaamheden direct verbonden aan de [sector];*
- *Elk lid levert toegevoegde waarde tijdens de lidmaatschapsperiode;*
- *De instelling onderschrijft de deelnemersrichtlijnen van samenwerkingsovereenkomst.*

.....Deelname van een bedrijf of overheid aan het samenwerkingsverband zal goedgekeurd moeten worden in de projectgroep van het samenwerkingsverband. De projectgroep bestaat uit:

- *[naam penvoerder];*
- *[naam overige projectgroepleden].*

.....De procedure voor verkrijging van het lidmaatschap is als volgt:

- *Voorstel of nominatie van een bestaand deelnemer per e-mail aan het samenwerkingsverband.*
- *De naam van het voorgestelde lid wordt door het samenwerkingsverband ten minste twee weken voor de eerstvolgende vergadering van het samenwerkingsverband aan de leden bekendgemaakt.*
- *Een ingediend voorstel wordt door de leden met algemene stemmen aanvaard of verworpen. Een bestaand lid mag alleen dan bezwaar maken tegen het kandidaat-lid als deze niet voldoet aan de voor het lidmaatschap gestelde criteria, zoals genoemd artikel [artikelnummer]*

5. Doel van het samenwerkingsverband

Beschrijf de doelstelling(en) van het project en de scope. Hierbij kan je denken aan de doelstellingen die je in je projectplan hebt geformuleerd. Hier kan je ook denken aan overwegingen, context en randvoorwaarden die belangrijk zijn geweest in de totstandkoming van de doelstellingen.

.....Het doel van [naam samenwerkingsverband] is [verschillende doelen kunnen genummerd worden].

.....Het samenwerkingsverband [naam] is bedoeld om in een vertrouwelijke en vertrouwde omgeving de uitwisseling van informatie over dreigingen, zwakke plekken en voorbeelden van elektronische aanvallen op de netwerken en omgevingen van leden te vergemakkelijken.

.....De doelstellingen van [naam samenwerkingsverband] zijn:

- *Een vertrouwde omgeving zijn waarin informatie uitgewisseld kan worden met degenen die verantwoordelijk zijn voor de bescherming van de sector*
- *Een actief middel bieden om kwesties te identificeren op het gebied van ongeautoriseerde binnendringing of manipulatie van netwerken, alsmede software die effect heeft op de sector.*
- *Antwoorden vinden op de kwetsbaarheden, die anders uitgebuit zouden worden.*
- *Aanvallen op de [sector] beletten door de ontwikkeling en implementatie van best practices.*

.....Op initiatief van [naam samenwerkingsverband] is een projectplan opgesteld om de digitale weerbaarheid binnen/van/etc. [regio/sector/keten/etc] te verhogen. Alleen wanneer de digitale veiligheid goed op orde is, kunnen digitaliseringskansen optimaal worden benut. Veel bedrijven weten echter nog onvoldoende hoe ze zich moeten wapenen tegen de cyberdreigingen die hen boven het hoofd hangen. Hierdoor zijn hun bedrijfsprocessen en waardevolle data kwetsbaar voor cybercriminelen. In het ergste geval komt het voortbestaan van een bedrijf hierdoor in gevaar en leidt dit op termijn tot een verzwakking van de Nederlandse concurrentiepositie.

.....Met deze samenwerkingsverklaring willen de partijen de rol van de betrokkenen verder vormgeven en formaliseren. Het voornaamste doel is om de verwachtingen en intenties van beide kanten vast te leggen, maar de overeenkomst biedt de betrokkenen ook de mogelijkheid om zich naar derden toe als betrokken partij van het samenwerkingsverband te kunnen identificeren.

.....[naam samenwerkingsverband] heeft objectief kenbaar tot taak om haar deelnemende organisaties te informeren, alsmede met haar deelnemende organisaties te kijken naar mogelijkheden om organisaties binnen hun ketens, regionaal en/of (cross)sectoraal te informeren op het gebied van cyber security.

6. Uitvoering van de samenwerking

Beschrijf de manier waarop het project of samenwerking wordt uitgevoerd. Hieronder zijn de verschillende onderwerpen uitgewerkt.

.....De deelnemers zullen samenwerken bij de uitvoering van het project [titel project].

.....De bijdrage van de deelnemers aan het project is beschreven in het bijgevoegde projectplan.

.....Elke deelnemer voert zijn werkzaamheden voor eigen rekening en risico uit, overeenkomstig het projectplan.

.....Elke deelnemer zet zich actief in om een goede samenwerking met de andere deelnemers te realiseren en om zijn werk zorgvuldig en tijdig uit te voeren, afgestemd op de werkzaamheden van de andere deelnemer(s), zodat ook zij het werk zorgvuldig en tijdig kunnen uitvoeren.

.....Elk lid respectievelijke onderneming of organisatie waar het lid in dienst is, onderschrijft de deelnemersrichtlijnen van de samenwerkingsovereenkomst.

.....Alle leden van de samenwerkingsovereenkomst dienen de lidmaatschapsrichtlijnen getekend te hebben voor ze deelnemen aan de vergadering en dit aan de secretaris toe te sturen.

.....Elke deelnemer zal de afspraken in de samenwerkingsovereenkomst naleven en zal daarnaast ook de vertrouwelijkheid en integriteit van het samenwerkingsverband respecteren, evenals de informatie die binnen het samenwerkingsverband wordt gedeeld. Als een deelnemer zich niet houdt aan deze regels heeft het samenwerkingsverband het recht om het deelnemerschap te beëindigen.

.....Elke individuele vertegenwoordiger houdt zich aan de samenwerkingsovereenkomst en verplicht zich persoonlijk de vertrouwelijkheid en integriteit van het samenwerkingsverband en de op de vergaderingen uitgewisselde informatie te respecteren. Als een persoonlijke vertegenwoordiger inbreuk pleegt op dit reglement behoudt het samenwerkingsverband zich het recht voor deze persoon als lid te schrappen. Beëindiging van het lidmaatschap kan plaatsvinden door indiening van een motie door een lid die gesteund wordt door een eenvoudige meerderheid van de deelnemende organisaties.

.....[naam partner] onderschrijft de doelstellingen uit het projectplan en wenst bij te dragen aan het projectplan met andere ondernemingen als beschreven in het projectplan gezamenlijk met [naam samenwerkingsverband] en de mogelijkheden en vervolgens de ontwikkeling van cybersecurity te onderzoeken.

.....[naam partner] verklaart: te zullen meewerken/samenwerken bij het vormen, vergroten en in standhouden van een netwerk waarmee zowel bewustwording wordt gecreëerd als inzicht wordt gegeven in de cyberweerbaarheid (en daarmee de digitale kwetsbaarheid) van niet-vitale bedrijven zodat cyberweerbaarheid van ondernemingen in de niet vitale sectoren wordt vergroot zoals beschreven in het projectplan.

.....De partijen zijn geïnteresseerd in het formaliseren van een lopende samenwerking, waarbij de rol van de betrokken partijen wordt gespecificeerd. [naam samenwerkingsverband] is een initiatief met als doel om de samenwerking en kennisuitwisselingen binnen het samenwerkingsverband te faciliteren en bevorderen, ten aanzien van cybersecurity.

6a. Beschrijf de projectorganisatie of verwijfs naar het project waarin deze beschreven staat:

- de leden van de projectgroep (en op welk niveau de deelnemers daarin zijn vertegenwoordigd);
- de taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden van de projectgroep (op elk niveau);
- Werkafspraken, zoals afspraken over terugkoppeling (rapportage, monitoring en evaluatie) over vergaderfrequenties en besluitvormingsprocessen.

.....Het project zal worden uitgevoerd onder leiding van een door de deelnemers in te stellen projectgroep/stuurgroep, minimaal bestaande uit de projectleiders van de deelnemende partijen. De deelnemers stellen binnen [aantal] dagen na de ingangsdatum van deze overeenkomst de projectgroep in.

.....De projectgroep/stuurgroep heeft als taak toe te zien op de juiste wijzen van uitvoering van het project en beslist over de goedkeuring van de diverse fasen in het projectplan, eventuele wijzigingen daarin, tussentijdse beëindiging van het project in het kader van go/no go-beslissingsmomenten zoals gedefinieerd in het projectplan, en neemt de beslissingen die aan haar worden voorgelegd, inclusief het vaststellen van de vergaderfrequentie.

.....De algemeen projectleider wordt door [naam bedrijf/organisatie of indien van toepassing de penvoerder] benoemd. De algemeen projectleider zal overleg voeren met de projectleiders van de deelnemers over de voortgang van het project. De afzonderlijke projectleiders van de deelnemers zijn verantwoordelijk voor de voortgang van het betreffende aandeel in het project.

.....De aard en wijze en het tijdschema staan beschreven in het projectplan, dat als bijlage [nummer] aan deze overeenkomst is gehecht. Een overzicht van de kosten, de verdeling van de kosten en de financiering is opgenomen in de projectbegroting.

6b Wijzigingen

De procedure voor het wijzigen van afspraken over de projectorganisatie, de inhoud van het project en de condities waaronder nieuwe deelnemers aan het samenwerkingsverband kunnen deelnemen.

.....Een deelnemer kan zonder toestemming van de andere deelnemers geen rechten en plichten, of een deel daarvan, overdragen aan een andere partij. Deze bepaling is niet van toepassing wanneer een dergelijke overdracht ten gunste komt van een bij de overdragende deelnemer aangesloten partij.

.....Wijzigingen in de samenwerkingsovereenkomst worden tenminste 2 weken voor een bijeenkomst schriftelijk aan de leden voorgesteld. Een ingediend voorstel wordt door de leden met algemene stemmen aanvaard of verworpen.

6c Afloop samenwerking

Regel de hoofdlijnen van de samenwerking na afronding van het project.

7. Projectkosten, financiering, risico's en verdeling van de subsidie

Beschrijf de bijdrage van de deelnemers (personeel, faciliteiten, materiaal, e.d.), gerelateerd aan het projectplan en geef aan in welke mate deelnemers elkaar assistentie verlenen. Ga verder in op budgetwijzigingen (wat bijvoorbeeld te doen wanneer extra budget nodig is?), maak afspraken over kostenposten en –soorten (bijvoorbeeld toegestane tarieven), projectadministratie, en de werving en verdeling van (overheids-) subsidies.

.....De totale projectkosten worden begroot op EUR [bedrag]. Een projectbegroting, waarin voor elke deelnemer de maximaal in te brengen financiële bijdrage is opgenomen, is als bijlage [nummer] opgenomen en maakt deel uit van deze overeenkomst.

.....De kosten worden voor eigen rekening en risico door de deelnemers gedragen conform de verdeling gemaakt in de projectbegroting.

.....De verdeling van de te krijgen subsidie geschiedt naar rato van de door de deelnemers gemaakte en betaalde kosten, rekening houdend met de subsidiepercentages ingevolge artikel [nummer] van de subsidieregeling [naam].

.....De penvoerder draagt zorg voor de inning en verdeling van de ontvangen de subsidiebedragen op basis van de projectbegroting en in overeenstemming met de voorwaarden van de subsidieregeling [naam].

8. Informatie-uitwisseling

Beschrijf in welke mate de projectinformatie vertrouwelijk is, hoe de kennis wordt beschermd en hoe de projectresultaten worden gedeeld. Daarnaast zou je ook kunnen aangeven welke projectinformatie deelbaar zou kunnen zijn buiten het samenwerkingsverband ten behoeve van de digitale weerbaarheid in Nederland.

.....(Bedrijfs-)informatie en onderzoeksresultaten die ten behoeve van het project zijn uitgewisseld worden vertrouwelijk behandeld en niet aan derden geopenbaard zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van alle deelnemers, tenzij zulke informatie:

- *reeds algemeen bekend was bij de ontvangende partij voor bekendmaking door de andere partij of vervolgens, buiten schuld van de ontvangende partij, algemeen bekend wordt;*
- *de ontvangende partij reeds aantoonbaar bekend was voordat de informatie door de ontvangende partij werd ontvangen;*
- *door de ontvangende partij niet op vertrouwelijke basis wordt ontvangen van een derde die geen verplichting tot geheimhouding jegens de bekendmakende partij heeft;*
- *is ontwikkeld door de ontvangende partij, onafhankelijk van enige openbaarmaking door de bekendmakende partij.*

.....Vertrouwelijke informatie zoals in dit artikel omschreven, is die informatie die door de ene partij aan de andere partij(en) schriftelijk of mondeling ter beschikking wordt gesteld en welke duidelijk is aangemerkt als zijnde vertrouwelijk.

Traffic Light Protocol

.....Gevoelige informatie wordt mondeling uitgewisseld. Elke vertegenwoordiger kent aan alle door hem/haar verstrekte informatie een van de vier vertrouwelijkheidscodes toe al naar gelang zijn/haar wens hoe de andere vertegenwoordigers met deze informatie omgaan. De vier vertrouwelijkheidscodes die gehanteerd worden zijn opgesteld door het Forum of Incident Response and Security Teams (FIRST). De vertrouwelijkheidscodes zijn internationaal bekend als het Traffic Light Protocol (TLP). De gehanteerde definitie van het Traffic Light Protocol is te vinden op de website www.first.org

.....Het is de verantwoordelijkheid van alle vertegenwoordigers de aangegeven vertrouwelijkheidscodes van de in de samenwerkingsverband verstrekte informatie te respecteren.

.....Het is de verantwoordelijkheid van de vertegenwoordiger die de informatie aanbiedt om de vertrouwelijkheidscode aan te geven. Als de informatie aanbiedende vertegenwoordiger geen vertrouwelijkheidscode aangeeft, wordt de informatie geacht TLP:AMBER te zijn en de bron [identiteit van de informatie-aanbiedende organisatie] TLP:RED. Als een vertegenwoordiger twijfelt of aan informatie de code TLP:RED is toegekend, dient hij/zij alvorens iets met deze informatie te doen contact op te nemen met de persoon die de informatie heeft verstrekt.

.....Ongeacht de TLP classificatie zal de afzender van informatie te nimmer geopenbaard worden, tenzij hier expliciet toestemming voor is gegeven.

9. Publicatie

Naast kennisbescherming is het verstandig om afspraken over publicatie vast te leggen. Hierbij kan onder andere worden gedacht aan het moment waarop projectresultaten bekend gemaakt worden, afspraken over de manier van werken bij tussentijdse publicatie van resultaten en embargo's. Tevens kan hier gedacht worden aan periodieke updates aan stakeholders, officiële rapportage aan subsidieverstrekkers (mits van toepassing).

.....Geen van de deelnemers zal de resultaten van het project openbaar maken of openbaar laten maken zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de andere deelnemers. Toestemming zal niet langer dan zes maanden worden onthouden.

.....Een negatieve beslissing omtrent publicatie dient vergezeld te gaan van een schriftelijke en op redelijkheid gebaseerde motivatie van de stuurgroep met daarin, zo mogelijk, voorstellen voor aanpassing van de publicatie. Indien de publicatie op grond van de subsidieregeling verplicht is, kan een publicatie niet langer worden opgehouden dan één jaar na ontvangst van het concept door de betrokken partijen.

10. Slotbepalingen

Hierin kunnen zaken worden geregeld die elders niet opgenomen zijn, zoals de duur van het project, aanpassing van de overeenkomst, verwijzing naar andere voor het project relevante overeenkomsten (bijvoorbeeld uitbestedingsovereenkomsten) en wet- en regelgeving die van toepassing is. Ook kan hier bijvoorbeeld gedacht worden aan een verlengclausule.

.....Deze overeenkomst treedt in werking op [datum] en is aangegaan voor de duur van het project, zijnde [startdatum] tot en met [einddatum].

.....Ieder van de partijen is gerechtigd deze samenwerkingsovereenkomst tussentijds, zonder gerechtelijke tussenkomst, te ontbinden dan wel te beëindigen.

.....Deze overeenkomst is niet bedoeld als een geheimhoudingsverklaring.

....Deze overeenkomst wordt niet gezien als een wettelijk bindende overeenkomst. Het is overeenkomst waarin de samenwerking wordt geformaliseerd en waarbij de rollen en verantwoordelijkheden worden gespecificeerd.

.....Wanneer het samenwerkingsverband na de einddatum de werkzaamheden wil voortzetten zal de samenwerkingsovereenkomst stilzwijgend (ofwel met instemming van de leden) worden voortgezet.

11. Ondertekening

.....Aldus verklaard en getekend te [plaatsnaam] op [datum]

.....Ik, ondergetekende, heb de aangehechte lidmaatschapsrichtlijnen van de samenwerkingsovereenkomst gelezen en begrepen. Ik stem er in toe deze als richtlijnen voor lidmaatschap van deze groep te hanteren.

.....Aldus overeengekomen en ondertekend te [plaats]

*Naam:
Functie:
Datum:
Handtekening:*

.....Met het ondertekenen van deze samenwerkingsverklaring verklaren de partijen dat zij de inhoud van deze samenwerkingsverklaring begrijpen en akkoord gaan met hetgeen hierin is gespecificeerd.

*Naam partner:
Naam organisatie:
Datum:
Plaats:
Handtekening partner:*

.....Verder begrijp ik dat als ik of mijn moedermaatschappij/-organisatie mij/zich niet aan de lidmaatschapsrichtlijnen houd(t), mij en/of mijn moedermaatschappij/-organisatie het lidmaatschap van het samenwerkingsverband kan worden onzegd.

*Volledige naam:
Werkgever:
Handtekening deelnemer:
Datum:
Plaats:*

